

**Ministerstwo Gospodarki,
Pracy i Polityki Społecznej**

RACHUNEK SATELITARNY TURYSTYKI DLA POLSKI

2000

SYNTEZA

**INSTYTUT TURYSTYKI
WARSZAWA 2003**

Synteza została opracowana na podstawie raportu
Rachunek satelitarny turystyki dla Polski 2000

Redaktor naukowy:
prof. dr hab. Ewa Dziędzic

Autorzy tekstu:
mgr Teresa Buczak
prof. dr hab. Ewa Dziędzic
dr Magdalena Kachniewska
dr Krzysztof Łopaciński
dr Teresa Skalska

Praca wykonana na zlecenie Ministerstwa Gospodarki, Departament Turystyki
w ramach umowy nr U-95/c/02

Instytut Turystyki
ul. Merliniego 9a
02-511 Warszawa
tel. +48 22 8446347
e-mail: it@intur.com.pl
www.intur.com.pl

1. Założenia metodologiczne

Sterowanie gospodarką i ocena jej stanu wymagają rzetelnej wiedzy o zachodzących procesach. W odpowiedzi na to zapotrzebowanie stworzono **system rachunków narodowych**, który stanowi wewnętrznie spójny zestaw tablic opisujących zjawiska makroekonomiczne. Zestaw ten wykorzystuje uzgodnione na szczeblu międzynarodowym pojęcia, klasyfikacje i zasady rachunkowości. Międzynarodowym wzorcem, na którym opierają się rachunki narodowe sporządzane w poszczególnych krajach, jest system rachunków SNA 1993 rekomendowany przez ONZ. Stosowany w Polsce Europejski System Rachunków Narodowych (ESA 1995) jest modyfikacją SNA 1993, zalecaną przez Unię Europejską.

Standardowy system rachunków narodowych skoncentrowany jest przede wszystkim na analizie zjawisk gospodarczych w ujęciu makroekonomicznym. W wielu wypadkach potrzeby informacyjne, zwłaszcza dotyczące polityki gospodarczej, wymagają innych ujęć. Odnosi się to na przykład do tych dziedzin gospodarki, które nie są wyodrębnione ani w ujęciu sektorów instytucjonalnych, ani w ujęciu rodzajów działalności czy też wyrobów i usług. Do tego rodzaju dziedzin należy turystyka. Wynika to z tego, że turystyka jest rodzajem aktywności gospodarczej definiowanym w sposób odmienny niż przyjęty przy tworzeniu klasyfikacji rodzajów działalności, tzn. w wypadku turystyki czynnikiem określającym zakres zjawiska jest sposób wykorzystywania produktów, nie zaś sposób ich wytwarzania.

Metodologia rachunków satelitarnych dopuszcza różne rozwiązania, zależnie od potrzeb, ale powinny być one tak przedstawione, aby były czytelne wszystkie powiązania i różnice w stosunku do standardowego systemu rachunków narodowych. W odniesieniu do turystyki stworzono kilka koncepcji takiego rachunku: inicjatywy w tym zakresie przedstawiły OECD, Światowa Organizacja Turystyki oraz Światowa Rada Podróży i Turystyki (WTTC). OECD i Światowa Organizacja Turystyki postanowiły skoordynować swoje wysiłki i zaproponować wspólną metodologię. Przedstawiony poniżej **rachunek satelitarny turystyki (RST)** dla Polski został przygotowany według metodologii zaproponowanej przez OECD¹. Podstawo-

---

¹ *Measuring the Role of Tourism in OECD Economies. The OECD Manual on Tourism Satellite Accounts and Employment.* Paris OECD 2000.

wym celem tego rachunku jest ustalenie wkładu turystyki w gospodarkę narodową na podstawie takich parametrów makroekonomicznych, jak: wartość dodana (produkt krajowy brutto), produkcja globalna, spożycie turystyczne, zatrudnienie i akumulacja.

Istotnym elementem wybranej metodologii jest określenie zakresu zjawiska turystyki objętego RST. Przyjęto, że *stronę popytową* (spożycie turystyczne) turystyki stanowią **wyłącznie wydatki konsumpcyjne uczestników ruchu turystycznego**. W RST uwzględniane są wprawdzie wydatki na środki trwałe służące zaspokajaniu potrzeb odwiedzających, ale jest to popyt inwestycyjny, którego efekty nie są w RST traktowane jako efekty turystyki. Jeśli chodzi o *stronę podażową turystyki*, to w RST wyróżniono trzy rodzaje działalności gospodarczej i odpowiadających im produktów:

- **Charakterystyczne produkty turystyczne (CPT)**, do których zaliczono produkty spełniające przynajmniej jedno z następujących kryteriów:
  - dany produkt reprezentuje istotną część wydatków turystycznych,
  - znacząca część produkcji danego wyrobu lub usługi nabywana jest przez odwiedzających,
  - brak danego produktu w istotny sposób oddziaływałby na popyt turystyczny nawet wtedy, gdy nie reprezentuje on znaczącej części tego popytu.

Analogicznie **charakterystyczne rodzaje działalności turystycznej (CRDT)** to takie, których podstawową produkcję stanowią charakterystyczne produkty turystyczne.

- **Produkty związane z turystyką** – produkty, które w znaczącej części nabywane są przez uczestników ruchu turystycznego; odpowiadające im rodzaje działalności to **działalność związana z turystyką**.
- **Produkty pozostałe**, a więc wszystkie pozostałe produkty, które są sporadycznie nabywane przez odwiedzających, i odpowiadające im rodzaje działalności.

Zakwalifikowanie poszczególnych produktów i odpowiadających im rodzajów działalności do którejs z wymienionych grup może się zmieniać na przestrzeni lat lub zależnie od kraju, zgodnie z wzorcami zachowań konsumpcyjnych odwiedzających. Ich lista ustalona na potrzeby RST dla Polski za rok 2000 przedstawia się następująco:

Charakterystyczne rodzaje działalności turystycznej:

- 55.1 Hotele
- 55.2 Pozostałe obiekty noclegowe
- 55.3 Restauracje
- 55.4 Bary
- 55.5 Działalność stołówek i catering
- 60.1 Transport kolejowy
- 60.2 Transport lądowy pozostały
- 61. Transport wodny
- 62. Transport lotniczy

- 63.3. Działalność związana z turystyką
- 71.1 Wynajem samochodów osobowych
- 92.3 Inna działalność artystyczna i rozrywkowa
- 92.5 Działalność bibliotek, archiwów, muzeów i pozostała działalność kulturalna
- 92.6 Działalność związana ze sportem
- 92.7 Pozostała działalność rekreacyjna
- 93.04 Działalność związana z poprawą kondycji fizycznej

Działalność związana z wytwarzaniem turystycznych dóbr trwałego użytku:

- 17.4 Produkcja gotowych artykułów włókienniczych, oprócz odzieży
- 34.2 Produkcja nadwozi pojazdów mechanicznych: produkcja przyczep i naczep
- 35.12 Produkcja oraz naprawa łodzi wycieczkowych i sportowych

Pozostała działalność związana z turystyką:

- 66.03 Ubezpieczenia pozostałe
- 74.84.A Działalność związana z organizacją targów i wystaw
- 50 Sprzedaż, obsługa i naprawa pojazdów..., sprzedaż detaliczna paliw...
- 52 Handel detaliczny, z wyjątkiem sprzedaży pojazdów...; naprawa artykułów użytku domowego

Drugie domy:

- 70.2 Obsługa nieruchomości i wynajem

Charakterystyczne produkty turystyczne:

- 55.1 Usługi hoteli
- 55.2 Usługi świadczone przez kempingi oraz inne miejsca krótkotrwałego zakwaterowania
- 55.3 Usługi gastronomiczne
- 55.4 Usługi związane z podawaniem napojów
- 55.5 Usługi stołówkowe i usługi dostarczania posiłków dla odbiorców zewnętrznych
- 60.10.1 Usługi w zakresie międzymiastowych kolejowych, pasażerskich przewozów
- 60.21 Usługi pasażerskiego transportu rozkładowego lądowego pozostałe
- 60.23 Usługi pasażerskiego transportu lądowego pozostałe
- 61.10.1 Usługi morskiego i przybrzeżnego transportu pasażerskiego
- 61.20.1 Usługi transportu wodnego śródlądowego pasażerskiego
- 62.10.1 Przewozy rozkładowe lotnicze pasażerskie
- 62.20.1 Przewozy lotnicze pasażerskie pozarozkładowe
- 63.3 Usługi agencji turystycznych i pilotażu, gdzie indziej niesklasyfikowane
- 71.1 Usługi wynajmu samochodów osobowych
- 92.3 Usługi rozrywkowe pozostałe
- 92.5 Usługi świadczone przez biblioteki, archiwa, muzea i inne
- 92.6 Usługi związane ze sportem
- 92.7 Usługi rekreacyjne
- 93.04 Usługi związane z poprawą kondycji fizycznej

Turystyczne produkty trwałego użytku:

- 17.40.22 Materiały brezentowe...namioty i wyroby kempingowe
- 34.20.22 Przyczepy i naczepy przeznaczone do mieszkania lub do celów turystycznych
- 35.12 Łodzie wypoczynkowe i sportowe

Pozostałe produkty nabywane przez odwiedzających:

15 Produkty spożywcze i napoje

16 Wyroby tytoniowe

17.7 Wyroby o splocie dzianinowym oraz szydełkowym i trykotaże

18. Odzież, futra

19.3 Obuwie

23.2 Produkty rafinacji ropy naftowej

66.03 Usługi ubezpieczeniowe pozostałe inne niż ubezpieczenia na życie

74.84.15 Usługi związane z organizacją targów, wystaw i kongresów

Drugie domy:

70.2 Usługi w zakresie wynajmowania nieruchomości na własny rachunek – szacowany czynsz

Z punktu widzenia struktury rachunków narodowych RST obrazuje w odniesieniu do turystyki następujące zjawiska: rachunek wytwarzania i spożycia wyrobów i usług, rachunek tworzenia i pierwotnego podziału dochodów, rozchody rachunku kapitałowego i bilans wartości środków trwałych wykorzystywanych do obsługi ruchu turystycznego.

Analiza wyników RST przeprowadzona została w dwóch płaszczyznach:

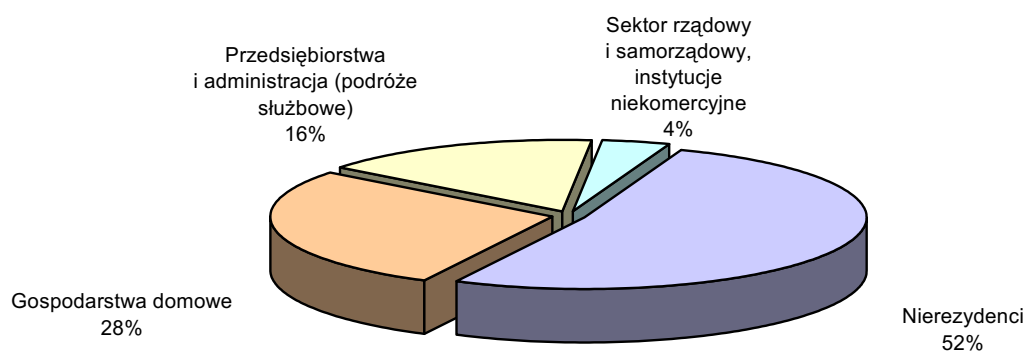
- w odniesieniu do efektów charakterystycznych rodzajów działalności turystycznej,
- w odniesieniu do bezpośrednich efektów spożycia turystycznego.

2. Spożycie turystyczne

W 2000 roku *spożycie turystyczne wyrobów i usług na terytorium ekonomicznym Polski* wynosiło **36 734 613 tys. PLN** (tablica 2 RST) i stanowiło **2,9% całkowitego krajowego wykorzystania wyrobów i usług** w tym roku. Na spożycie to składały się **wydatki nierezydentów** w wysokości **19 240 609 tys. PLN** oraz **wydatki rezydentów: 17 494 204 tys. PLN**. Strukturę spożycia turystycznego według grup nabywców przedstawia wykres 2.1.

Zwraca uwagę to, że spożycie nierezydentów stanowiło w 2000 roku ponad połowę całości spożycia turystycznego w Polsce, a w przypadku rezydentów, chociaż dominowały wydatki gospodarstw domowych (26% całości spożycia turystycznego), to znaczącą rolę odgrywały wydatki na podróże służbowe (16%). Spożycie sektora samorządowego i rządowego oraz instytucji niekomercyjnych (a więc usługi świadczone bezpłatnie w naturze) miało stosunkowo niewielki udział w całości spożycia turystycznego (4%). Można jednak przypuszczać, że dla wielu grup społecznych udostępnienie tych usług bezpłatnie stanowiło istotną zachętę do uczestnictwa w turystyce: dotyczy to imprez turystycznych i usług kulturalno-rekreacyjnych.

Wykres 2.1. Spożycie turystyczne według grup nabywców w 2000 roku

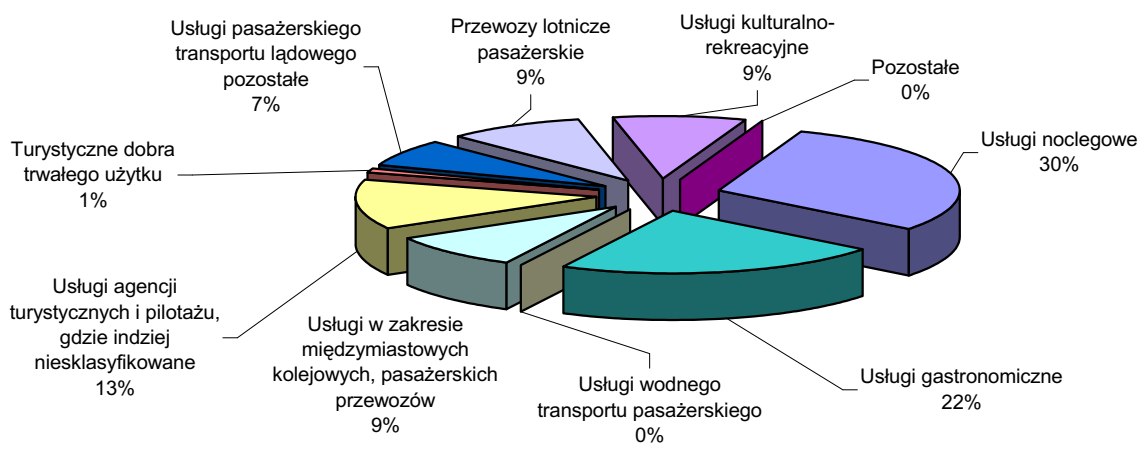

W strukturze rodzajowej spożycia dominowały **wydatki na charakterystyczne produkty turystyczne: 58%**, *produkty związane z turystyką* stanowiły 31% spożycia, na *pozostałe wyroby i usługi* przypadało 11% wydatków turystycznych. Również w ramach wymienionych trzech grup produktów można zaobserwować znaczne zróżnicowanie wydatków na poszczególne wyroby i usługi. W przypadku charakterystycznych produktów turystycznych **największą pozycję stanowiły wydatki na usługi transportowe: 5 444 010 tys. PLN**, na usługi hoteli – 4 326 775 tys. PLN (na usługi pozostałych obiektów zakwaterowania wydano 2 056 426 tys. PLN), łącznie na usługi gastronomiczne – 4 624 834 tys. PLN oraz na usługi biur

podróży netto (marże, prowizje, usługi przewodnickie itp.) – 2 761 025 tys. PLN. Bardziej szczegółową strukturę spożycia turystycznego charakterystycznych produktów turystycznych przedstawia wykres 2.2. Ilustruje on wyraźną dominację w tej grupie podstawowych usług turystycznych, tzn. noclegowych, gastronomicznych, transportowych i organizatorsko-pośrednickich.

W tej grupie wyrobów i usług określonych w RST jako *związane z turystyką* **największe znaczenie miały wydatki na paliwa: 4 642 624 tys. PLN, oraz żywność, napoje i wyroby tytoniowe: 4 811 585 tys. PLN.** Zakupy te są częściowo substytucyjne wobec zakupów usług transportowych i gastronomicznych, a ich skala sugeruje, że znaczna część ruchu turystycznego na terenie Polski bazuje na samodzielnym zaspokajaniu potrzeb związanych z transportem i wyżywieniem w trakcie podróży turystycznych.

Wykres 2.2. Struktura spożycia turystycznego charakterystycznych produktów turystycznych w 2000 roku

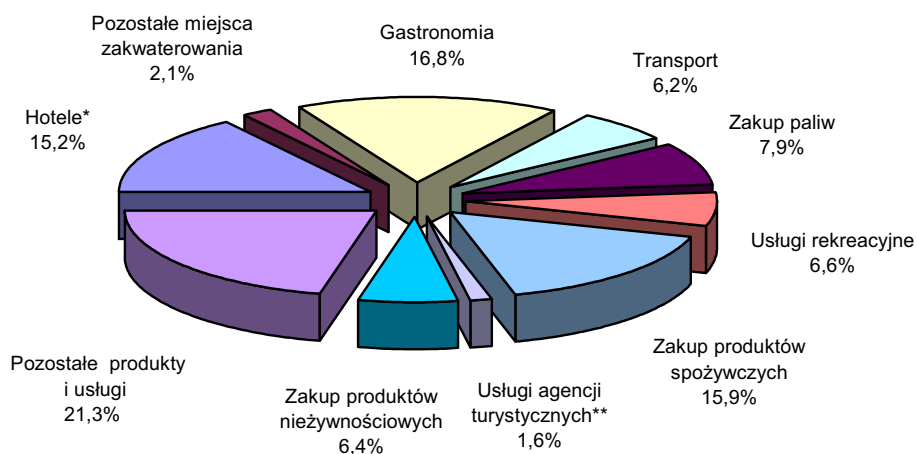
Interesujące jest porównanie struktury spożycia turystycznego nierezydentów i rezydentów. Jeśli chodzi o spożycie **nierezydentów** (wykres 2.3), **najważniejszą pozycję stanowiły usługi noclegowe (łącznie 17,2%) i gastronomiczne (16,8%)**. Stosunkowo niewielki był udział wydatków na usługi transportu pasażerskiego świadczone przez polskich przewoźników (6,2%). Wynika to ze struktury przyjazdów cudzoziemców do Polski według wykorzystanych środków transportu: zdecydowana większość korzysta z własnych samochodów osobowych, co powoduje, że wydatki na zakup paliw przewyższają przychody polskich przewoźników z tytułu przewozu turystów.

W przeciwieństwie do spożycia nierezydentów, spożycie turystyczne **rezydentów** (wykres 2.4) charakteryzuje się **znaczącym udziałem wydatków o charakterze transportowym: stanowią one ogółem 40% wydatków odwiedzających, z czego największy udział mają zakupy paliwa (19%)**. W zakresie usług transportowych największe znaczenie mają wydatki na dalekobieżny transport kolejowy (10%), transport lotniczy i pozostały transport lądowy, czyli głównie autobusy i autokary. **Wydatki noclegowe mają stosunkowo niewielki udział w spożyciu turystycznym rezydentów: stanowią łącznie 18% wydatków, przy czym odmiennie niż w wypadku nierezydentów, większe znaczenie mają usługi świadczone przez**

obiekty noclegowe inne niż hotele, a więc prawdopodobnie oferujące niższe ceny noclegów. Zwraca uwagę niewielki udział wydatków na usługi gastronomiczne: tylko 8%, gdy udział wydatków na żywność, napoje i wyroby tytoniowe wynosił około 10%. W strukturze spożycia turystycznego rezydentów znaczący udział mają natomiast usługi pośredniczo-organizatorskie netto, trzeba jednak pamiętać, że znaczną część tego spożycia stanowią usługi dostarczane bezpłatnie. Usługi kulturalno-rekreacyjne odgrywają stosunkowo niewielką rolę (6%), choć również w tym wypadku mamy do czynienia z bezpłatnym oferowaniem usług.

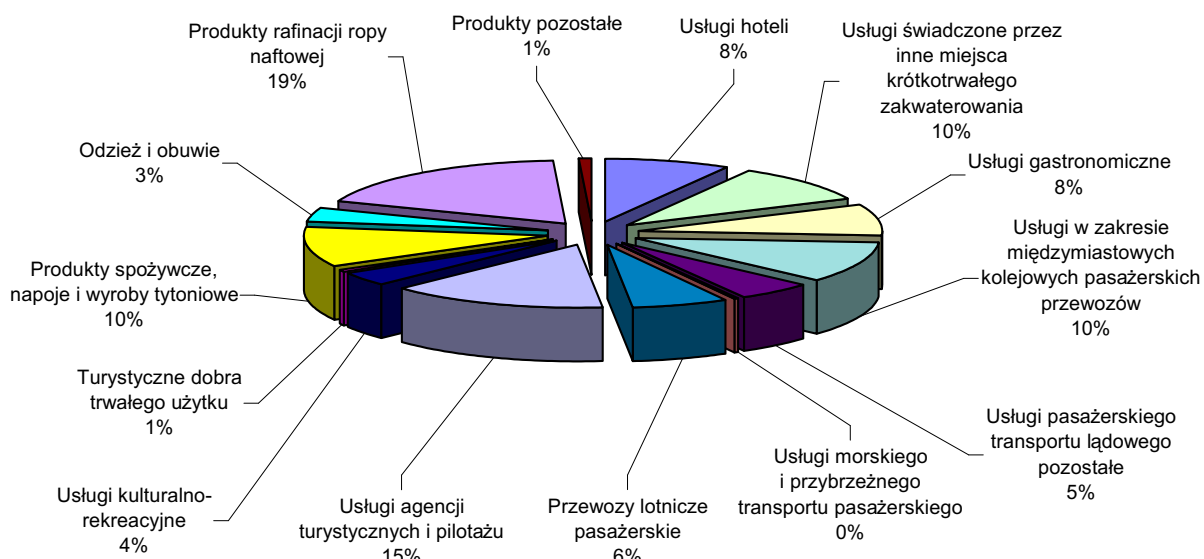
Wykres 2.3. Struktura spożycia turystycznego nierezydentów

* Łącznie z motelami i pensjonatami.

** Marże organizatorów.

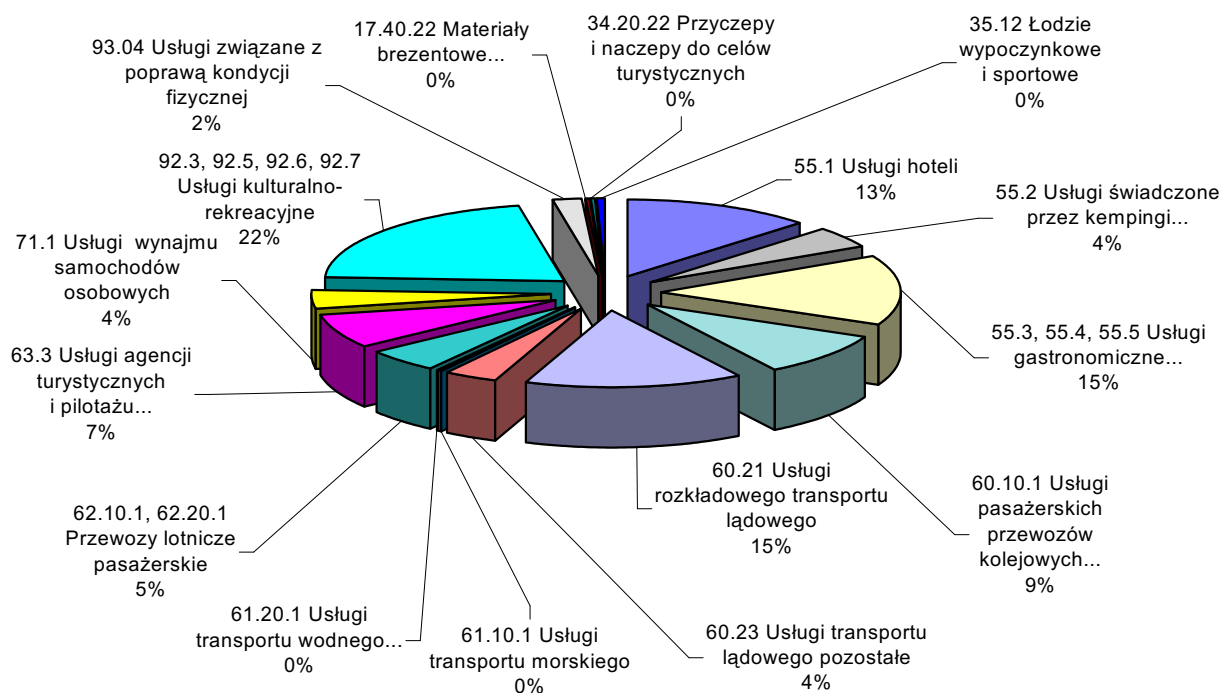
Wykres 2.4. Spożycie rezydentów w 2000 roku

3. Produkcja i podaż krajowa produktów turystycznych

W 2000 roku *wielkość produkcji charakterystycznych produktów turystycznych* wynosiła **76 506 562 tys. PLN w cenach bazowych**, co stanowiło 5,5% krajowej produkcji globalnej w tym roku. Dla uzyskania bardziej realistycznego obrazu wkładu produkcji na potrzeby odwiedzających należałoby jednak wyeliminować z tej kwoty szacowane czynsze w nieruchomościach osób fizycznych, w Polsce w niewielkim stopniu związanych z turystyką (drugie domy i mieszkania stanowią w Polsce znikomy odsetek nieruchomości). Tak obliczony **udział CPT w krajowej produkcji globalnej wyniósł 3,5%** – jego strukturę rodzajową ilustruje wykres 3.1.

Wykres 3.1. Produkcja globalna charakterystycznych produktów turystycznych w 2000 roku

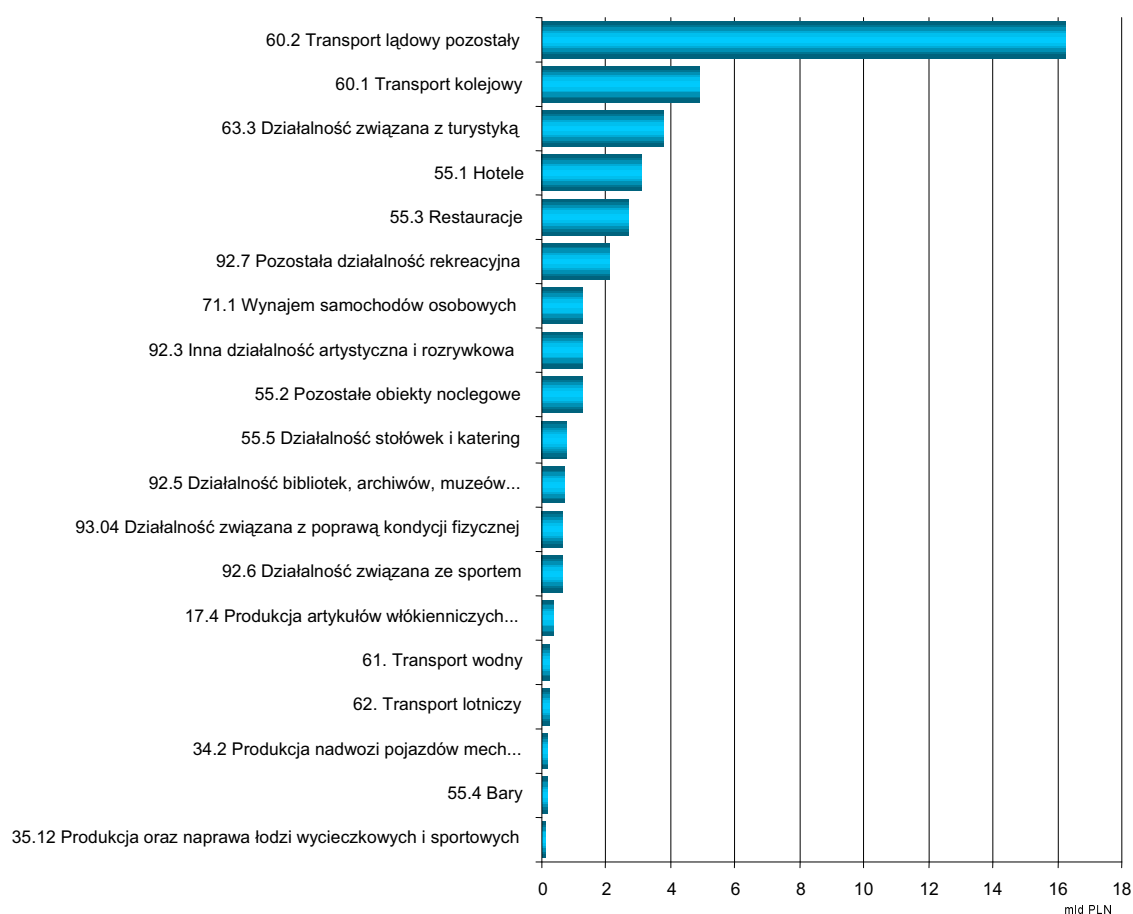

Jak wspomniano w założeniach metodologicznych, w RST zastosowano równolegle dwie metody obliczania wpływu turystyki na gospodarkę narodową. Powyższe dane obliczono na podstawie pierwszej z nich. W drugim ujęciu mierzone są bezpośrednie efekty spożycia turystycznego (część produktów turystycznych wykorzystywana jest przez także przez pozaturystycznych użytkowników, dotyczy to na przykład usług gastronomicznych). Tak obliczony **bezpośredni wkład turystyki w produkcję globalną Polski** w 2000 roku liczoną w cenach bazowych **wynosił 1,9%** (tablica 3 RST).

4. Wartość dodana i „turystyczny” PKB

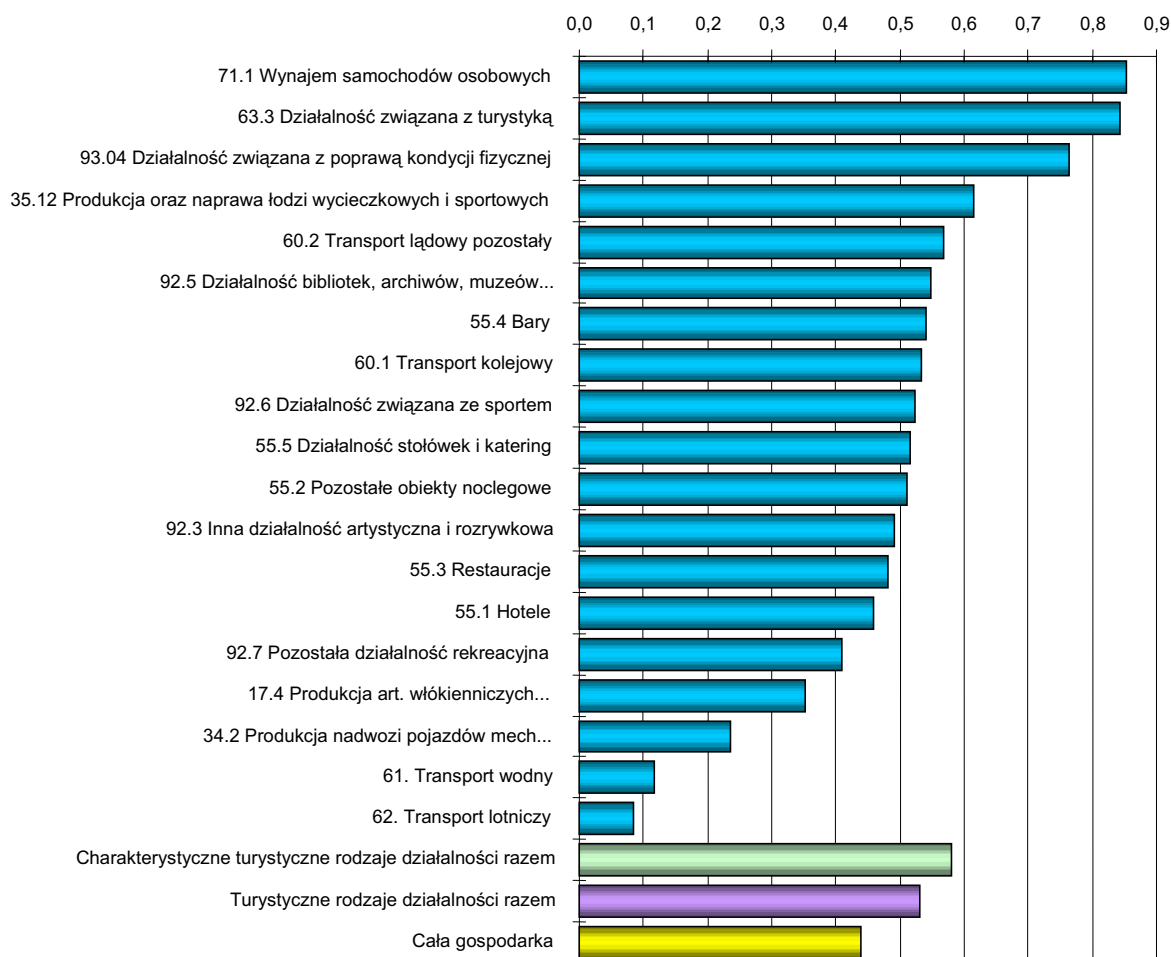
W 2000 roku wartość dodana wypracowana w charakterystycznych turystycznych rodzajach działalności wyniosła 56 547 336 tys. PLN, co stanowiło 9,1% wartości dodanej wytworzonej w tym roku w Polsce. Jednak również w tym wypadku bardzo istotną jej część stanowiły szacowane czynsze, dlatego bardziej realistyczny jest udział obliczony z ich pominięciem: ukształtował się on na poziomie 6,5%. Jeśli uwzględnić także działalność związaną z turystyką, której najistotniejszą część stanowią sprzedaż pojazdów i paliw oraz handel detaliczny (działy 50 i 52), łączny udział turystycznych rodzajów działalności w wartości dodanej wytworzonej w Polsce w 2000 roku wyniósł 12,7%. Wielkość wartości dodanej wypracowanej w poszczególnych turystycznych rodzajach działalności była bardzo zróżnicowana. Rozpiętość tej wielkości w odniesieniu do charakterystycznych turystycznych rodzajów działalności ilustruje wykres 4.1.

Wykres 4.1. Wartość dodana w charakterystycznych turystycznych rodzajach działalności w 2000 roku

Większość charakterystycznych turystycznych rodzajów działalności wypracowała w 2000 roku stosunkowo niewielką wartość dodaną, nie przekraczającą 2 mld PLN. Wyjątek stanowi *transport lądowy pozostały*, w odniesieniu do którego wartość ta wyniosła ponad 16 mld PLN. Spośród pozostałych rodzajów działalności do tych, które wypracowały największą wartość dodaną, należą: *transport kolejowy*, *hotele* i *działalność turystyczna pozostała* (pośrednictwo i organizacja turystyki). W wymienionych rodzajach działalności wartość dodana wynosiła od prawie 5 mld PLN dla transportu kolejowego do 3,8 mld PLN dla działalności organizatorsko-pośredniczej i 3,1 mld PLN dla hoteli. O ile udział produktów turystycznych w produkcji globalnej wymienionych rodzajów transportu nie jest duży (patrz tablica 1 RST), o tyle dwa pozostałe rodzaje działalności są niemal całkowicie uzależnione od rozwoju turystyki, a osiągnięte przez nie wyniki zasługują na uwagę.

Wykres 4.2. Udział wartości dodanej w produkcji globalnej turystycznych rodzajów działalności w 2000 roku

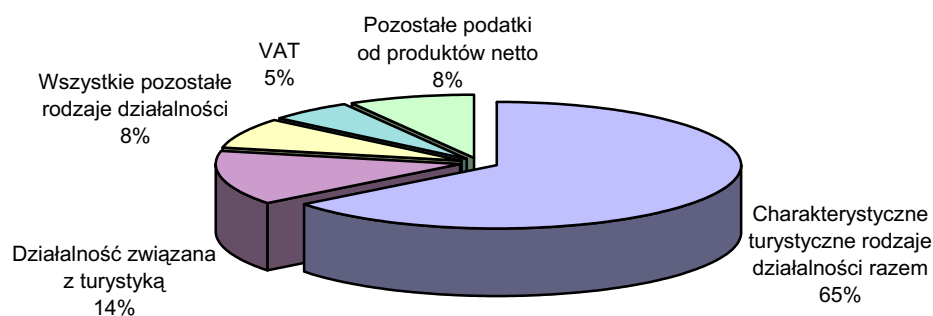
Ważnym wskaźnikiem charakteryzującym działalność gospodarczą jest **udział wartości dodanej w produkcji globalnej, który pozwala ocenić efekty nakładów wykorzystanych w formie zużycia pośredniego**. Wskaźnika tego nie należy mylić z rentownością, pokazuje on natomiast, w jakim stopniu zużycie pośrednie w danym rodzaju działalności gospodarczej

przyczynia się do tworzenia PKB. Odpowiednie wielkości dla gospodarki narodowej oraz turystycznych rodzajów działalności ilustruje wykres 4.2.

Analiza udziału wartości dodanej turystycznych rodzajów działalności pozwala stwierdzić, że **generalnie działalność turystyczna charakteryzuje się wyższym udziałem wartości dodanej w produkcji globalnej niż przeciętny**. Dla całej gospodarki wielkość ta wynosiła **0,44**, dla **wszystkich turystycznych rodzajów działalności – 0,53**, a dla **charakterystycznej działalności gospodarczej** nawet **0,58**. Najwyższym wskaźnikiem charakteryzowały się: *wynajem samochodów osobowych* oraz *działalność pośredniczo-organizatorska*, najniższym zaś – *transport wodny i lotniczy*. Mimo znacznego zróżnicowania efektów osiąganych przez poszczególne turystyczne rodzaje działalności trzeba podkreślić, że większość z nich charakteryzuje się wynikami lepszymi niż przeciętne dla gospodarki, czyli w większym stopniu niż przeciętny przyczynia się do tworzenia PKB. Są to więc prorozwojowe rodzaje działalności gospodarczej.

Jak wspomniano wyżej, wartość dodana turystycznych rodzajów działalności jest mało precyzyjnym miernikiem wkładu turystyki w tworzenie PKB. Jest to efekt braku ścisłej korelacji między turystycznymi rodzajami działalności a produkcją wyrobów i usług nabywanych przez odwiedzających. Dokładniejszy pomiar można uzyskać eliminując efekty pozaturystycznej produkcji tych działów i włączając efekty wytwarzania produktów turystycznych występujących jako produkcja drugorzędna w przedsiębiorstwach zakwalifikowanych do innych rodzajów działalności. Odpowiednie dane zawiera tablica 4 RST. Obliczony w ten sposób turystyczny PKB jest wyraźnie niższy niż udział działalności turystycznej w wartości dodanej wypracowanej przez gospodarkę Polski w 2000 roku, ustalony według pierwszej metody. **Wypracowana bezpośrednio dzięki turystyce wartość dodana** wynosiła **13 218 870 tys. PLN**, a PKB (tzn. wartość dodana z uwzględnieniem podatków pośrednich od produktów turystycznych) ukształtował się na poziomie **15 350 423 tys. PLN**. Oznacza to, że **udział turystyki w tworzeniu PKB w 2000 roku wynosił 2,2%**. Największy udział w tworzeniu PKB miały charakterystyczne rodzaje działalności turystycznej: przypadało na nie 65% turystycznego PKB; na działalność związaną z turystyką przypadało 14%, a na pozostałe rodzaje działalności (również wytwarzający produkty turystyczne) – 8%. Pozostałą część turystycznego PKB stanowiły podatki pośrednie (patrz wykres 4.3.)

Wykres 4.3. Struktura „turystycznego” PKB w 2000 roku

Spośród charakterystycznych turystycznych rodzajów działalności **największy udział w tworzeniu „turystycznego” PKB** miały: *działalność pośredniczo-organizatorska*, *hotele*,

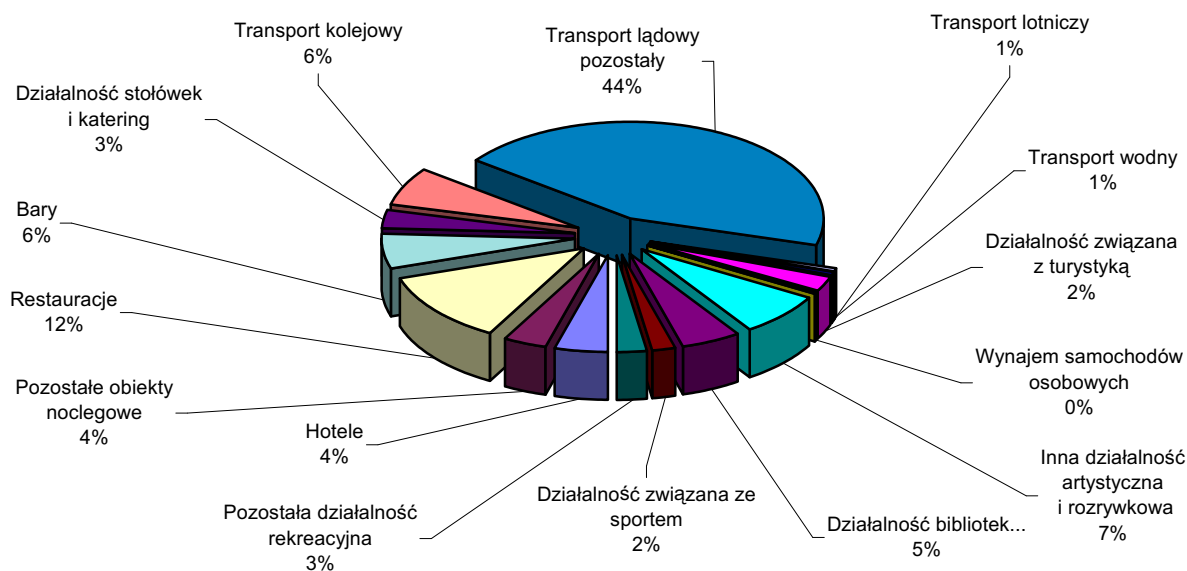
transport kolejowy i usługi gastronomiczne. Znaczącym uzupełnieniem PKB wypracowanego w charakterystycznych turystycznych rodzajach działalności jest PKB osiągnięty dzięki turystyce w handlu paliwami i pozostałymi produktami, który stanowi podstawową część działalności określonej jako związana z turystyką. Warto dodać, że przedstawiona wartość turystycznego PKB jest lekko niedoszacowana ze względu na brak danych o wyjazdach jednodniowych mieszkańców Polski oraz brak pełnych informacji na temat skali zjawiska wynajmu samochodów osobowych przez odwiedzających i usług związanych z turystyką kongresowo-targową.

5. Pracujący w turystyce

Dane dotyczące wykorzystania czynnika pracy w działalności turystycznej przedstawia tabela 5 RST i osobny, chociaż powiązany z RST moduł zatrudnienia. Moduł składa się z 8 tablic zawierających dane pozwalające na szczegółową analizę wykorzystania czynnika pracy w charakterystycznych turystycznych rodzajach działalności, z wyjątkiem produkcji turystycznych dóbr trwałego użytku.

Przeciętna liczba pracujących w tzw. charakterystycznych rodzajach działalności turystycznej (CRDT) nieznacznie przekracza 847 tys. osób, z czego 272 tys. stanowi grupa właścicieli, współwłaścicieli i pomagających członków rodzin („samozatrudnieni”), a 555,5 tys. osób to zatrudnieni (por. tabela I modułu). Ogółem pracujący w charakterystycznych rodzajach działalności stanowili 7% siły roboczej w całej gospodarce.

Wykres 5.1. Pracujący w charakterystycznych turystycznych rodzajach działalności w 2000 roku

Wykres 5.1. pokazuje, że największy udział w przeciętnej liczbie pracujących w CTRD ma *transport lądowy pozostały* (44%), który jednak w stosunkowo małym stopniu związany jest z obsługą ruchu turystycznego. Warto zwrócić uwagę na **znaczący łączny udział gastronomii** w tworzeniu miejsc pracy: kształtował się on na poziomie **21%**, przy czym zdecydowanie domi-

nowały *restauracje*, z udziałem na poziomie 12%. Kolejne miejsce zajęła *działalność kulturalno-rekreacyjna*: łącznie 17%. Udział bazy noclegowej wynosił 8%, po 4% przypadało na *hotele* i na *pozostałe obiekty*. Na *działalność pośredniczo-organizatorską* przypadało zaledwie 2%.

Na siłę roboczą zatrudnioną w gospodarce składają się osoby samodzielnie prowadzące działalność gospodarczą (samozatrudnieni) oraz pracownicy (zatrudnieni). Rozpowszechniony jest pogląd, że znaczący wzrost rozmiarów siły roboczej zatrudnionej w gospodarce będzie możliwy przy aktywnym podejmowaniu działalności gospodarczej, a więc gdy będzie rósł udział osób samozatrudnionych. Charakterystyczne rodzaje działalności turystycznej reprezentują dość znacznie zróżnicowane pole dla tego typu aktywności. W 2000 roku w **CRDT zarejestrowano 271 922 samozatrudnionych**, co stanowiło **13,4%** ich liczby w całej gospodarce. Największą liczbą samozatrudnionych charakteryzował się *transport lądowy pozostały* (16 584 osób), co jest zrozumiałe, jeśli się pamięta, że jego częścią jest działalność taksówkowa. Znaczącą grupą są również działający w sferze *usług gastronomicznych*: łącznie 64 405 osób. Podobnie samozatrudnieni odgrywają dużą rolę w dziedzinie usług noclegowych i *działalności pośredniczo-organizatorskiej*. O ile **stosunek liczby samozatrudnionych do ogółu pracujących w całej gospodarce** wynosił **16,8**, o tyle w przypadku **CRDT** wskaźnik ten osiągnął **32,1**. Potwierdza to często spotykaną tezę, że obsługa ruchu turystycznego sprzyja podejmowaniu działalności gospodarczej w formie samozatrudnienia; jak można przypuszczać – głównie w postaci małych przedsiębiorstw.

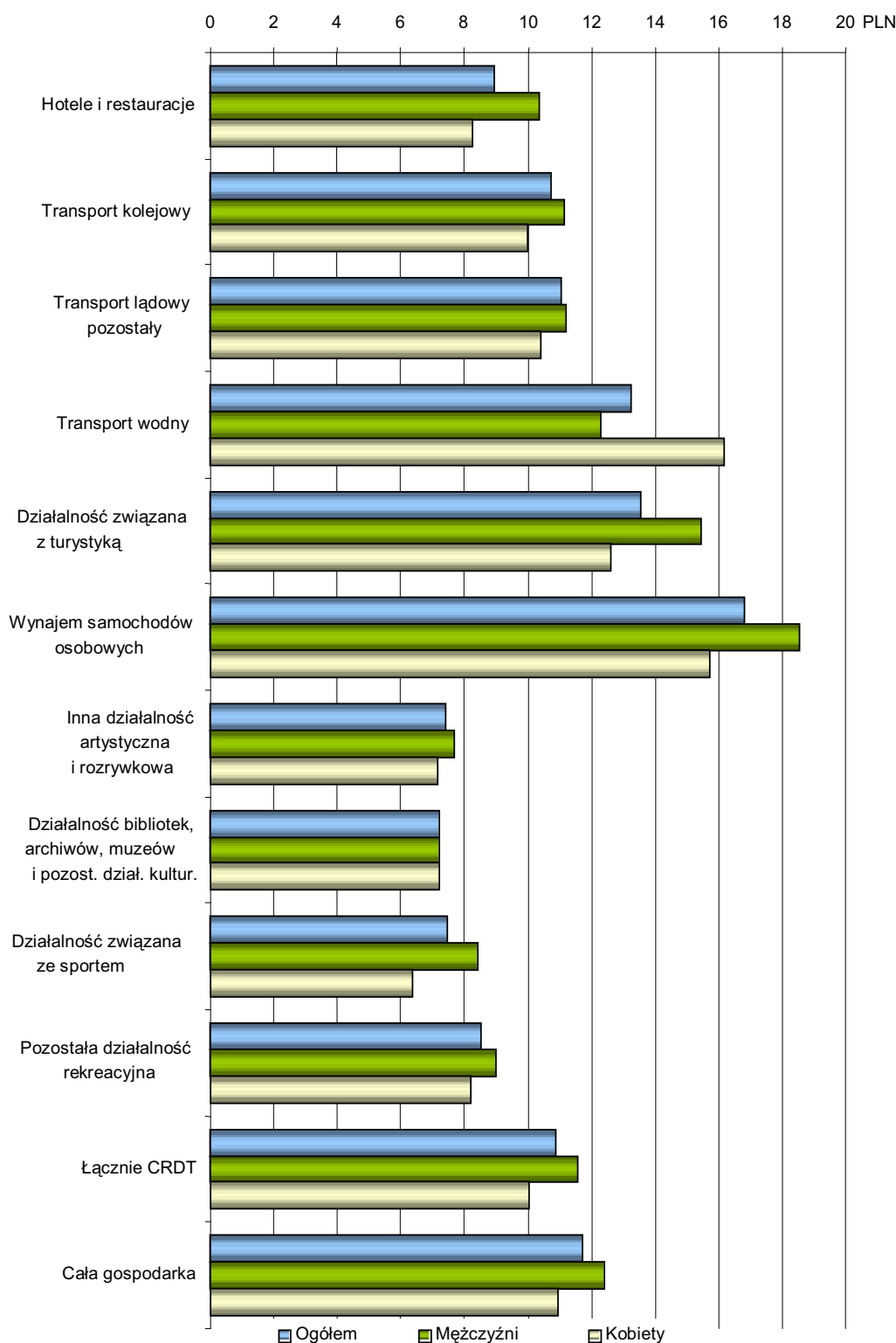
Liczba zatrudnionych w CRDT kształtowała się na poziomie **555 528**, co stanowiło **5,7%** zatrudnionych w całej gospodarce. Najwięcej zatrudniały: *transport lądowy pozostały*, *usługi gastronomiczno-noclegowe* – zwłaszcza *restauracje*, oraz *działalność kulturalno-rekreacyjna* (patrz tablica I modułu zatrudnienia).

Jednym z zadań modułu zatrudnienia było też określenie wielkości wynagrodzeń w branży turystycznej oraz porównanie wielkości zatrudnienia i wysokości wynagrodzeń kobiet i mężczyzn. **Średnia stawka godzinowa brutto** zatrudnionych w CRDT wyniosła w październiku 2000 roku **10,89 PLN**, czyli **mniej niż przeciętna dla całej gospodarki (11,71 PLN)**. Różnica ta nieznacznie się pogłębia, jeśli rozpatrywać jedynie średnie wynagrodzenie godzinowe kobiet zatrudnionych w CRDT. Wynosi ono 10,03 PLN, a w całej gospodarce 10,91 PLN. Wybrane grupy zaprezentowano na wykresie 5.2.

W dziale *hotele i restauracje*, bardzo silnie kojarzonym z turystyką, średnie wynagrodzenie godzinowe wyniosło w październiku 2000 roku 8,93 PLN (czyli znacznie poniżej średniego wynagrodzenia w CRDT ogółem – różnica 18%, a tym bardziej przeciętnej dla całej gospodarki). W odniesieniu do samych hoteli ta średnia nie jest aż tak niska: wynosi 10,37 PLN, czyli tylko nieznacznie odbiega od średniej dla CRDT. Różnica (na niekorzyść omawianego działu) wynika przede wszystkim z niskich wynagrodzeń w pozostałych obiektach noclegowych oraz w gastronomii, gdzie omawiana wielkość nie przekracza 8,1 PLN.

Porównanie średniego wynagrodzenia godzinowego kobiet i mężczyzn w poszczególnych działach i grupach jednoznacznie wskazuje, że w większości wypadków kobiety wynagradzane są gorzej. W odniesieniu do wszystkich **CRDT kobiety zarabiają średnio na godzinę o 13% mniej niż mężczyźni**.

Wykres 5.2. Średnie stawki godzinowe w CTRD w 2000 roku*

* Dla transportu lotniczego brak danych.

Wyniki modułu zatrudnienia wskazują na dość istotny udział kobiet w grupie pracujących w turystyce w 2000 roku. Łącznie w CRDT pracuje prawie 325 tys. kobiet, co stanowi ponad 40% wszystkich pracujących w CRDT. Udział kobiet wśród pracujących w CRDT jest jednak niższy niż w całej gospodarce, dla której wynosił nieco ponad 46,5%.

Kobiety dominują w dziale *hotele i restauracje*, w którym stanowiły 66% pracujących. W dziale tym odnotowano też największą liczbę pracujących kobiet (ponad 165 tys.), prawie połowę wszystkich kobiet pracujących w CRDT. Znaczący udział kobiet wśród pracujących charakteryzował też *działalność związana z turystyką*, gdzie wynosił 54%, przy czym w podgrupach *działalność biur podróży* oraz *pozostała działalność turystyczna* osiągał nawet po 66%. Kobiety stanowią też ponad połowę pracujących w *działalności kulturalno-rekreacyjnej*.

Gdy jednak rozpatrujemy oddzielnie dane dotyczące zatrudnionych oraz właścicieli, współwłaścicieli i pomagających członków rodzin (**samozatrudnionych**), okazuje się, że cechują je odmienne tendencje. Na około 201 tys. mężczyzn pracujących jako właściciele i współwłaściciele w CRDT przypada 61 tys. **kobiet (23% wszystkich samozatrudnionych w CRDT)**. Jedynie w dziale *hotele i restauracje* odsetki te kształtują się korzystniej dla kobiet: prawie 53% samozatrudnionych to kobiety.

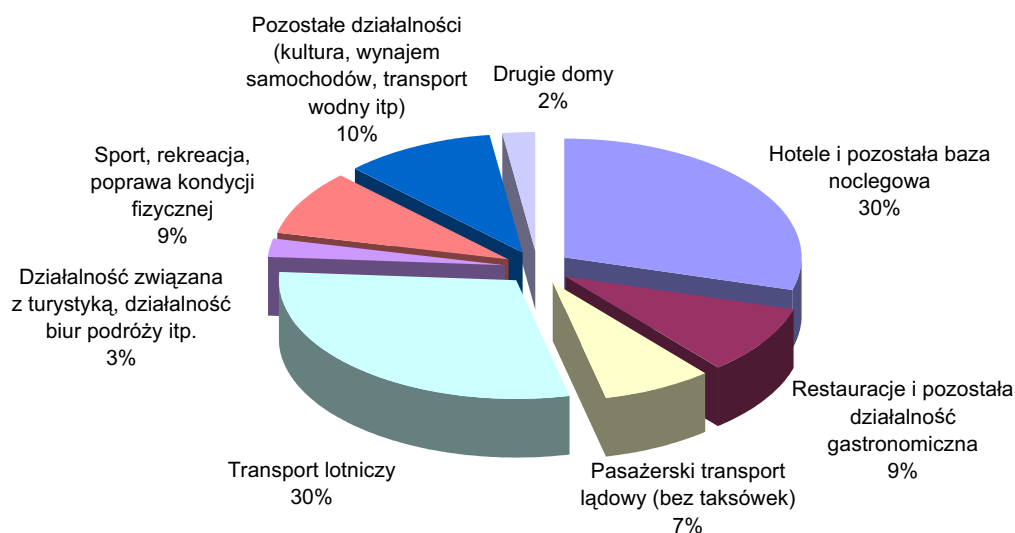
Kolejnym ważnym zagadnieniem dotyczącym wykorzystania zasobów pracy jest **aktywność zawodowa różnych grup wiekowych**. Struktura zatrudnienia w CRDT wskazuje, że wśród pracowników pełnozatrudnionych **dominują osoby w przedziale wiekowym 45-55 lat (36%)** w liczbie prawie 117 tys. Tuż za nimi plasują się pracownicy w wieku 35-44 lat (33%) i nieco dalej – w wieku 25-34 lat (22%). Na pozostałe grupy wiekowe, tzn. poniżej 15 lat, 15-24 lat i powyżej 55 lat, przypada zaledwie po 5-6% ogółu zatrudnionych (patrz wykres 6.4). Generalnie struktura wiekowa zatrudnionych w CRDT jest zbliżona do cechującej całą gospodarkę, z nieznaczną tendencją do zwiększonego udziału osób w średnim wieku i na niekorzyść najmłodszych – w wieku 15-24 lat.

Interesujących informacji o sile roboczej w CRDT dostarcza analiza **wydajności pracy** mierzonej jako iloraz produkcji globalnej i liczby pracujących. Generalnie *CRDT* charakteryzowały się **wydajnością niższą niż przeciętna dla całej gospodarki**. W 2000 roku na jednego pracującego w CRDT przypadało 89 tys. PLN produkcji globalnej, dla całej zaś gospodarki – 116 tys. Analizowanie przeciętnych wielkości daje jednak uproszczony obraz efektywności siły roboczej zatrudnionej w obsłudze ruchu turystycznego, ponieważ wydajność w poszczególnych rodzajach działalności była bardzo zróżnicowana. Najwyższy wskaźnik charakteryzuje *wynajem samochodów osobowych* (1 063 tys. PLN). Wysoka jest również wartość tego wskaźnika dla *transportu wodnego* (355 tys. PLN) i *pozostałej działalności rekreacyjnej* (239 tys. PLN). Trzeba jednak pamiętać, że spożycie turystyczne obejmuje tylko niewielką część produkcji globalnej wymienionych rodzajów działalności. W rodzajach działalności, w których związek ten jest znacznie silniejszy, wydajność była przeważnie niższa, choć i tutaj były wyjątki. W tej grupie najwyższą wydajnością charakteryzował się *transport lotniczy*: na jednego pracującego przypadało tam 504 tys. PLN produkcji globalnej. Znacznie powyżej przeciętnej dla gospodarki kształtowała się także wydajność w *działalności pośredniczo-organizatorskiej* (218 tys. PLN) i w *hotelach* (182 tys. PLN). W pozostałych rodzajach działalności wielkość ta waha się w przedziale 50-80 tys. PLN (*pozostałe obiekty noclegowe, restauracje, działalność stołówek i catering, działalność związana ze sportem*). Wyjątek stanowią *bary*, w których wydajność pracy jest zaskakująco niska: wynosiła tylko 6 tys. PLN.

6. Akumulacja i aktywa niefinansowe turystycznych rodzajów działalności

Nakłady inwestycyjne na budynki i budowle, środki transportu oraz pozostałe środki trwałe, łącznie z nakładami na ulepszenia gruntu, w charakterystycznych rodzajach działalności turystycznej w 2000 roku wyniosły 3,4 mld PLN, co stanowi 2,6% nakładów inwestycyjnych ogółem. Strukturę nakładów według rodzajów działalności przedstawia wykres 6.1.

Wykres 6.1. Udział wybranych grup działalności w nakładach inwestycyjnych charakterystycznych rodzajów działalności turystycznej

W nakładach inwestycyjnych dominują dwie grupy działalności: *hotele i pozostała baza noclegowa*² oraz *transport lotniczy*. W 2000 roku oddano do użytku (nowe inwestycje lub generalne remonty) 1 419 obiektów o kubaturze 1 236 tys. m³, w tym 310 hoteli. Produkcja budowlano-montażowa w 2000 roku w grupie hoteli i budynków zakwaterowania turystycz-

² Polska Klasyfikacja Obiektów Budowlanych w sekcji 12 *Budynki niemieszkalne* wyróżnia grupę obiektów *Hotele i budynki zakwaterowania turystycznego*, w której mieszczą się dwie klasy:

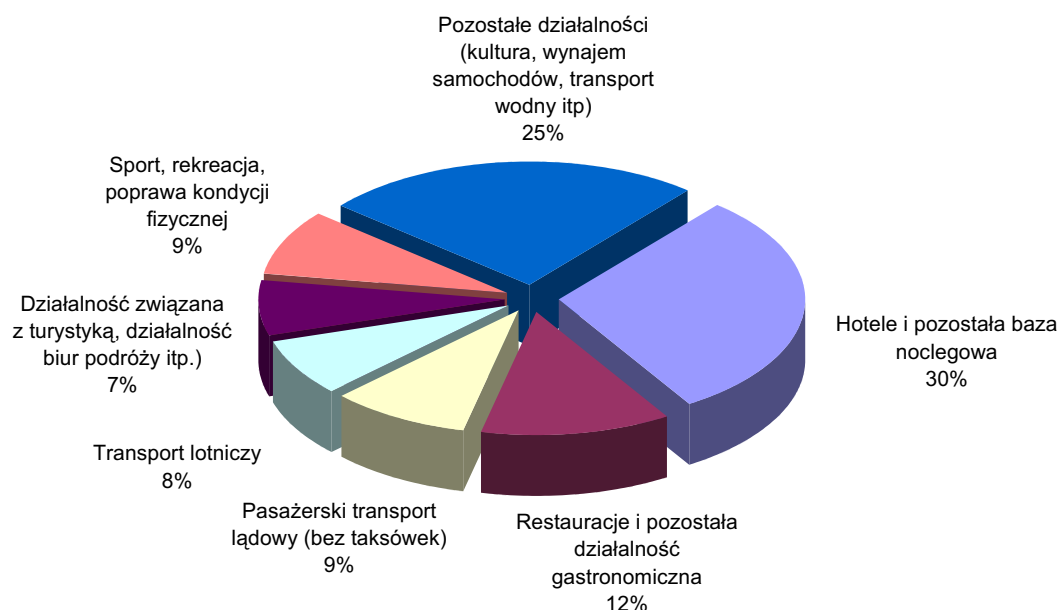
- 1211 *Budynki hoteli* – obejmująca: hotele, motele, gospody, pensjonaty i podobne budynki oferujące zakwaterowanie, z restauracjami lub bez, samodzielne restauracje i bary,
- 1212 *Budynki zakwaterowania turystycznego, pozostałe* – schroniska młodzieżowe, schroniska górskie, domki kempingowe, domy wypoczynkowe oraz pozostałe budynki zakwaterowania turystycznego.

nego zrealizowana systemem zleceńowym przez podmioty budowlane, w których liczba pracujących przekracza 9 osób, wyniosła 704,8 mln PLN.

Jeśli chodzi o bazę zakwaterowania indywidualnego, w zakres RST wchodzi tylko tzw. drugie domy. Nie ma danych GUS z 2000 roku dotyczących kategorii *domy letnie i domki wypoczynkowe oraz rezydencje wiejskie*³. Kategoria ta została wyodrębniona przez GUS w 2001 roku. W poprzednich latach stosowano kategorię *domki kempingowe*. W 2001 roku oddano do użytku 869 obiektów o kubaturze 247,9 tys. m³. Instytut Turystyki szacuje, że w 2000 roku oddano do użytku około 950 obiektów o wartości 77,7 mln PLN.

Wartość netto środków trwałych, obejmująca produkowane aktywa niefinansowe (budynki i budowle, środki transportu i pozostałe produkowane aktywa niefinansowe) w rodzajach działalności charakterystycznych dla działalności turystycznej (bez wartości gruntów i drugich domów), w 2000 roku wyniosła **17,0 mld PLN**, co stanowi **1,3% wartości netto środków trwałych ogółem**. Strukturę wartości przedstawia wykres 6.2.

Wykres 6.2. Udział wybranych grup działalności w wartości netto środków trwałych charakterystycznych rodzajów działalności turystycznej w 2000 roku

W podanej wartości netto środków trwałych nie uwzględniono wartości gruntów. Nie uwzględniono także wartości domów wakacyjnych.

³ Nieprzystosowane do stałego zamieszkania.

7. Wpływy podatkowe i dotacje związane z turystyką

Zgodnie z przyjętą metodologią, RST nie uwzględnia wszystkich podatków, które obciążają producentów i nabywców wyrobów i usług turystycznych. Wykazana jest wartość podatków od produktów i dotacji do produktów (określanych jako podatki pośrednie netto) oraz podatków od producentów i dotacji dla producentów (określanych łącznie jako podatki od producentów netto). Podatki związane z produktami obejmują:

- cła i inne opłaty importowe,
- podatek od towarów i usług VAT od produktów krajowych i zagranicznych,
- pozostałe podatki od produktów, tj. podatek akcyzowy od wyrobów krajowych i podatki od niektórych rodzajów usług (np. od gier liczbowych i loterii) oraz zryczałtowany podatek od towarów i usług od okazjonalnych przewozów osób.

Podatki od producentów obejmują:

- podatek od środków transportowych,
- podatek od nieruchomości,
- opłaty za zanieczyszczenie środowiska,
- opłaty skarbowe,
- inne podatki i opłaty.

RST **nie uwzględnia wpływów z tytułu podatku dochodowego od osób prawnych i osób fizycznych**, a także tzw. opłaty klimatycznej.

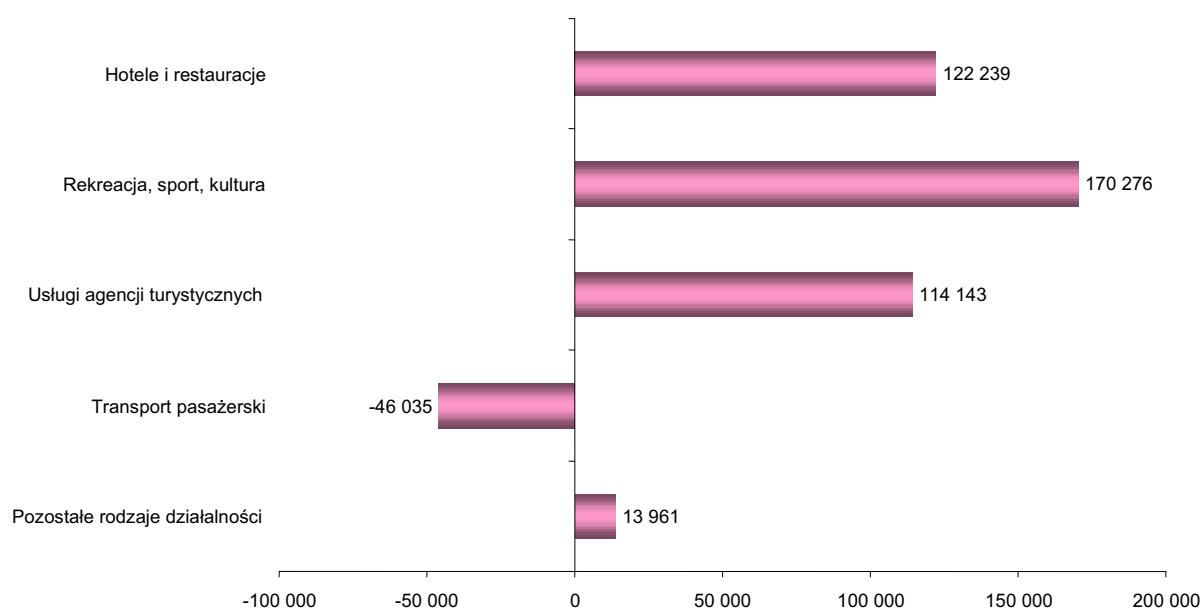
W 2000 roku **podatki od produktów turystycznych** stanowiły **37,3%** wpływów ogółem, tj. **33 404 891 tys. PLN**. W strukturze podatków zapłaconych od produktów turystycznych (zarówno charakterystycznych, jak i pozostałych) dominował podatek akcyzowy (72,7%), VAT stanowił 15,1%, a cła 12,2%. Należy jednak zwrócić uwagę, że na charakterystyczne produkty turystyczne przypada tylko 3,8% wpływów z podatków pośrednich od ogółu produktów turystycznych.

Wpływy podatkowe od produkcji netto (po uwzględnieniu dotacji) wyniosły w całej gospodarce 11 024 879 tys. PLN, z czego na **działalność turystyczną** przypadło **22,2%** tej sumy, tj. **2 448 282 tys. PLN**.

Ponieważ znaczna część podatków i dotacji związana z produktami i działalnością turystyczną nie ma bezpośredniego związku ze spożyciem turystycznym, warto skoncentrować się na analizie bezpośredniego wkładu turystyki w tworzenie dochodów podatkowych. W 2000 roku **wpływy podatkowe bezpośrednio wypracowane przez turystykę** wyniosły

2 519 158 tys. PLN, co stanowiło **2,5%** wpływów podatkowych w całej gospodarce. W tej sumie 14,9%, tj. 374 585 tys. PLN, **zostało wypracowane przez działy gospodarki zaliczane do charakterystycznych turystycznych rodzajów działalności**, tzn. hotele i restauracje, transport pasażerski, usługi agencji turystycznych, kulturę, rekreację i sport. **Zdecydowanie większa część ogólnej sumy wpływów podatkowych (85,1%) powstała w pozostałych rodzajach działalności związanych z turystyką.** Fakt ten potwierdza istotną rolę turystyki w indukowaniu dochodów podatkowych w innych działach gospodarki, a nie tylko w charakterystycznych rodzajach działalności turystycznej (CRDT). Wkład poszczególnych rodzajów działalności turystycznej w wypracowanie tej kwoty ilustruje wykres 7.1.

Wykres 7.1. Struktura bezpośrednich wpływów podatkowych netto w CRDT według działów (w tys. PLN)

W przedstawionych rozważaniach przeanalizowano udział turystycznych rodzajów działalności w generowaniu podatków związanych z produkcją i importem. Chcąc w pełni ukazać rolę turystyki w tworzeniu wpływów podatkowych państwa, należałoby rozszerzyć analizę o podatek dochodowy od osób fizycznych i prawnych zapłacony przez zatrudnionych i pracodawców oraz składki na ubezpieczenia społeczne.

Zawarte w tabelicy 1 RST dane o wynagrodzeniach i pozostałych kosztach związanych z zatrudnieniem mogą stanowić podstawę do oszacowania kwot właściwych dla turystyki. Do obliczenia wartości podatku dochodowego zapłaconego przez pracowników w charakterystycznych rodzajach działalności turystycznej przyjęto założenie, że stopa procentowa faktycznie uzyskiwana w podatku dochodowym od osób fizycznych wynosi 15,67% (9,22% bez składki zdrowotnej)⁴.

⁴ Rzeczpospolita 2003 nr 43, B s.1.

Zgodnie z przeprowadzonym rachunkiem, wpływy z tytułu podatku dochodowego od osób fizycznych bezpośrednio związanych z obsługą ruchu turystycznego wyniosły w turystycznych rodzajach działalności 731 971 tys. PLN, a składki na ubezpieczenia społeczne – 769 122 tys. PLN.

Po zsumowaniu tych kwot z wartością podatków od produktów i produkcji otrzymujemy **łącznie sumę wpływów podatkowych netto bezpośrednio z turystyki (bez podatków od osób prawnych), która wyniosła w 2000 roku 4 020 251 tys. PLN.**

9. Wnioski i rekomendacje

Przedstawiony RST dla Polski za 2000 rok jest dobrym narzędziem analitycznym, pozwalającym ocenić wpływ turystyki na gospodarkę narodową. Z tego punktu widzenia należy postulować sporządzanie takiego rachunku także w przyszłości. Pełne wdrożenie wspomnianej metodologii nie było jednak wolne od trudności, które należałoby przezwyciężyć. W pierwszym rzędzie dotyczy to danych opisujących stronę popytową turystyki. Do najważniejszych problemów, które powinny zostać rozwiązane, można zaliczyć:

- brak informacji na temat jednodniowych podróży turystycznych mieszkańców Polski,
- brak kompletnych informacji dotyczących spożycia usług kongresowo-wystawienniczych związanych z obsługą turystyki kongresowej,
- brak kompletnych informacji na temat skali wynajmu samochodów osobowych,
- brak kompletnych danych dotyczących turystyki uzdrowiskowej.

Rozwiązanie pierwszego problemu wydaje się trudne, ponieważ odpowiednie badanie musiałoby być prowadzone kilka razy do roku. W tej sytuacji można albo pozostawić te podróże poza zakresem RST, albo włączyć pytanie o tego typu aktywność do badań modułowych. Wymagałoby to jednak wcześniejszego rozeznania zjawiska sezonowości tego rodzaju podróży.

Także uzupełnienie luki informacyjnej dotyczącej usług kongresowo-wystawienniczych jest trudne z punktu widzenia organizacji odpowiedniego badania. W tym wypadku jednostką badania powinny być raczej przedsiębiorstwa korzystające z takich usług lub oferujące je firmy. Ustalenie odpowiednich wielkości na podstawie wykorzystanych w obecnej wersji RST badań uczestników ruchu turystycznego jest niemożliwe. Oznacza to konieczność przeprowadzenia specjalnego badania. Tak samo wygląda sprawa pełniejszego ujęcia spożycia turystycznego w zakresie wynajmu samochodów osobowych.

W odniesieniu do usług uzdrowiskowych, sytuacja powinna ulegać poprawie w miarę prywatyzacji tego sektora. Dodatkowe komplikacje wynikają jednak z nakładania się tutaj dwóch rodzajów działalności: usług służby zdrowia i działalności związanej z poprawą kondycji fizycznej. Rozwiązanie tego problemu wymaga współdziałania ze strony GUS w zakresie precyzyjnego zdefiniowania tych dwóch zjawisk i zbierania o nich informacji.

Wykorzystane w RST dla 2000 roku dane dotyczące spożycia turystycznego nie we wszystkich przypadkach były wystarczająco zdezagregowane. Wydaje się jednak, że osiągnięcie większego stopnia dezagregacji w badaniach wydatków odwiedzających jest niemożliwe. Można przyjąć, że obecny stopień dezagregacji jest wystarczający do celów RST. Poważniejszym zagadnieniem jest natomiast określenie, czy zakupywane usługi są świadczone przez podmioty-rezydentów polskiej gospodarki, czy przez nierezydentów. Przystąpienie Pol-

ski do UE i liberalizacja rynku problem ten jeszcze zaostrzą. Wydaje się, że ustalanie odpowiednich wielkości za pośrednictwem badań uczestników ruchu turystycznego jest nierealistyczne, ponieważ trudno będzie osiągnąć reprezentatywność wyników, a ponadto nabywcy nie zawsze orientują się, jaki jest status prawny podmiotu, z którego usług korzystają. W tej sytuacji konieczne jest podjęcie ścisłej współpracy z NBP, tak aby na podstawie płatności i transakcji z zagranicą można było wyeliminować produkty oferowane przez nierezydentów.

Jeśli chodzi o stronę podażową RST, w zasadzie można przyjąć, że zakres uzyskanych informacji jest wystarczający. Wypełnienie wszystkich pozycji RST było wprawdzie jeszcze niemożliwe, jednak w miarę doskonalenia systemu rachunków narodowych w Polsce oraz statystyki rynku pracy trudności powinny zostać przewyżnione.

Warto jednak zauważyć, że istotnym problemem przy sporządzaniu RST jest niedostosowanie struktury klasyfikacji rodzajów działalności i produktów do realiów gospodarki turystycznej. Wynika to z przyjętych międzynarodowych uregulowań, które mogą być zmienione przy ewentualnej współpracy z WTO. Ponieważ przy niższych poziomach klasyfikacji swoboda poszczególnych państw jest stosunkowo duża, należałoby dopilnować, aby zakres kategorii, podkategorii oraz ewentualnie klas produktów i rodzajów działalności był precyzyjnie dostosowany do potrzeb analizy gospodarki turystycznej.

W zakresie ewentualnego doskonalenia metodologii RST wydaje się, że rozważenia wymagają następujące kwestie:

- czy RST będzie regularnie sporządzany w cyklu rocznym i czy w pełnym zakresie,
- czy lista produktów turystycznych i rodzajów działalności jest wystarczająca, czy też należy ją uzupełnić,
- czy poprzestać na zastosowanej metodologii, czy też podjąć prace związane z uwzględnieniem wtórnego podziału dochodów lub innych zagadnień występujących w rachunkach narodowych; prace te mogą być podjęte samodzielnie przez Polskę lub na forum organizacji międzynarodowych.

Metodologia RST zakłada jego wykorzystanie do badania dynamiki zjawisk związanych z efektami ekonomicznymi turystyki. Uzyskanie pełnej porównywalności analizowanych wielkości wymaga zastosowania stałych cen. Jeśli w Polsce zostanie podjęta decyzja o sporządzaniu RST w cenach bieżących i stałych, konieczne będzie przeprowadzenie prac wstępnych, by ocenić obecne możliwości przygotowywania RST w cenach z wybranego okresu.